

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська юридична академія»

ДВОРНІЧЕНКО ДАРИНА ЮРІЇВНА

УДК [327.7(495)+323.2(495)]:341.141(4)

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ ГРЕЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2013

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі міжнародних відносин Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Науковий керівник доктор політичних наук, професор
Коваль Ігор Миколайович,
ректор Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри міжнародних відносин

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Копійка Валерій Володимирович,
директор Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

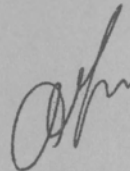
кандидат політичних наук, доцент
Булик Максим Володимирович,
заступник завідувача кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики
Маріупольського державного університету

Захист відбудеться 27 вересня 2013 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 23 серпня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена тим, що друга половина XX століття ознаменувалася на глобальному і регіональному рівнях посиленням інтеграційних процесів. Найбільших успіхів у реалізації своїх інтеграційних прагнень досягли європейські країни. Європейська інтеграція привела до економічного піднесення, забезпечила перемогу демократичної моделі розвитку на континенті, значно вплинула на розвиток міжнародних відносин. Без наукового обґрунтування інтеграційні процеси позбавляються орієнтирів, здійснюються стихійно, що призводить до непродуктивного витрачання матеріальних, організаційних та інтелектуальних зусиль, негативних політичних та соціально-економічних наслідків. Наукове пізнання механізму, закономірностей та наслідків інтеграційних процесів в окремих країнах надає можливість їх прогнозування і планування, ефективного управління в цілому, а також запобігання кризовим явищам на регіональному та національному рівнях.

Аналіз взаємодії Греції з Європейським Економічним Співтовариством (СЕС – до 1993 р.) та Європейським Союзом (ЄС – з 1993 р.) є актуальним з науково-теоретичної та прикладної точок зору. Зокрема, він становить особливий інтерес для України як для країни з європейським вектором розвитку. Значний емпіричний матеріал, використаний під час проведення дослідження, дозволяє на прикладі Греції, яка зазнала значної трансформації – від неприйняття загальноєвропейської ідеї до повноцінного членства в Об'єднаній Європі, – визначити закономірності, напрями та найбільш ефективні організаційно-правові форми співпраці з ЄС, що, має особливе значення для реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах комплексної наукової теми кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Міжнародні відносини і політика держав в умовах глобальних трансформацій: концептуальні виміри та зовнішньополітична практика» (державна реєстрація № 0107U012509), яка зорієнтована на науково-аналітичне забезпечення діяльності урядових та неурядових установ нашої країни.

Мета дослідження: встановлення передумов, закономірностей, особливостей процесу європеїзації внутрішньої та зовнішньої політики Греції в контексті європейської інтеграції.

Для досягнення поставленої мети в дисертації в логічній послідовності вирішуються такі дослідницькі завдання:

– за допомогою напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених визначити та проаналізувати категоріально-понятійний апарат трансформаційних

процесів в умовах європейської інтеграції, сформулювати власні дефініції з урахуванням особливостей предмета дослідження;

- розкрити особливості, які зумовили унікальну траєкторію трансформації Греції під тиском членства в ЄС;

- дослідити передумови європейського вибору Греції;

- визначити основні досягнення європеїзації політичної системи Греції;

- проаналізувати результати структурних економічних реформ, обумовлених участю Греції в ЄС, розкрити передумови та масштаби сучасних кризових явищ в економіці Греції та сценарії подальшого розвитку подій;

- оцінити рівень апроксимації законодавства Греції до *acquis communautaire*, визначити сфери правого регулювання, в яких зберігаються гострі розбіжності між національним та комунітарним правом;

- визначити ступінь європеїзації зовнішньої політики країни на сучасному етапі розвитку Греції;

- окреслити можливості для України у використанні євроінтеграційного досвіду Греції.

Об'єктом дослідження є інтеграційні процеси на європейському континенті, які розпочались із середини XX століття.

Предмет дослідження становлять особливості процесу європеїзації внутрішньої та зовнішньої політики Греції в контексті європейської інтеграції.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано низку загальнонаукових методів: діалектичний, історичний, компаративістський, метод системного аналізу, аналітичний. Вони були застосовані при розробці теоретико-методологічних засад європейської інтеграції та європеїзації задля опрацювання загальних закономірностей євроінтеграційного процесу.

У роботі також використано низку прикладних методів, зокрема: формально-юридичний, статистичний, прогнозування, контент-аналіз, «кейс-стаді», біхевіористський, структурно-функціональний, що дало змогу кількісно та якісно визначити соціально-економічні та політичні ефекти участі Греції в процесі європейської інтеграції.

Наукова новизна дисертаційного дослідження європеїзації внутрішньої та зовнішньої політики Греції в контексті європейської інтеграції полягає в таких результатах:

вперше:

- узагальнено особливості змісту та інституціонального механізму переговорного процесу про приєднання Греції до ЄЕС, на підставі чого було встановлено, що в обох сторін переговорів політичні мотиви домінували над економічною доцільністю, а також, що недостатня професійна, організаційна та технічна підготовка країни до участі у процесі європейської інтеграції призвела до непродуктивного витрачання матеріальних, організаційних та

інтелектуальних зусиль, негативних політичних та соціально-економічних наслідків у майбутньому.

- здійснено оцінку впливу комунітарного законодавства на правову систему Греції, що дозволило визначити сфери правового регулювання, де зберігаються гострі розбіжності між національним та комунітарним правом, а також в яких правозастосовна практика не відповідає положенням національного та комунітарного законодавства;

- досліджено еволюцію зовнішньополітичних пріоритетів країни з моменту першого головування Греції в Раді ЄС у 1983 році й до останнього в 2003 році, що дозволило сформулювати тезу про те, що головування в Раді ЄС стало інструментом, з одного боку, за допомогою якого Греція, країна з відносно невеликою геополітичною вагою, отримала можливість для просування національних інтересів на регіональному та міжнародному рівнях, а з іншого – який сприяв переосмисленню зовнішньополітичних настанов держави та формуванню зовнішньополітичної лінії поведінки, узгодженої з іншими країнами-членами ЄС;

вдосконалено:

- методологічні підходи до дослідження змін, які відбуваються в окремих країнах-членах ЄС під впливом європейської інтеграції, а саме наведено аргументи на користь комплексного підходу, покладеного в основу дослідження, який дозволяє глибино і всебічно дослідити політичні та соціально-економічні трансформації, що відбулись та відбуваються, у взаємозв'язку та взаємозалежності;

- характеристику способів та складових європеїзації, механізмів впливу інститутів ЄС на політику окремих країн-членів та країн-кандидатів. Доведено, що динаміка європеїзації внутрішньої та зовнішньої політики країни залежить від узгодженості внутрішніх соціальних практик з практиками, які сформувались всередині ЄС;

- аналітичну оцінку передумов, негативних та позитивних наслідків соціально-економічної конвергенції Греції з іншими країнами-членами ЄС, що дозволило визначити системний характер сучасних кризових явищ в економіці країни, їх внутрішні чинники економічного і політичного характеру;

- періодизацію еволюції зовнішньої політики Греції, в результаті чого встановлено чинники, що зумовили повільні темпи європеїзації зовнішньої політики в перші п'ятнадцять років участі Греції в європейському інтеграційному процесі, а також, які сприяли оптимізації цього процесу в подальшому;

набули подальшого розвитку:

- розуміння змісту та співвідношення понять «європейська інтеграція» та «європеїзація», чим конкретизовано категоріально-понятійний інструментарій досліджень європейської інтеграції;

- ідентифікація позицій суспільно-політичних сил відносно питання участі Греції в процесі європейської інтеграції та впливу наслідків останньої на громадську думку, на підставі чого доведено, що дозвільний консенсус у грецькому суспільстві щодо членства країни в ЄС був досягнутий в результаті масштабної відкритої громадської дискусії про національну ідентичність та цивілізаційну приналежність, в якій взяли участь політична еліта, Елладська православна церква, радикальні непарламентські політичні угруповання, широкі верстви населення;

- прогностичні сценарії розвитку кризових явищ у Греції в національному та комунітарному вимірах, на підставі чого зроблено висновок, що незважаючи на стрімке посилення відцентрових настроїв у грецькому суспільстві, грецьке керівництво та політичні еліти країн-членів ЄС продовжують консолідацію зусиль по збереженню Греції у складі Економічного та Валютного Союзу (ЕВС);

- аргументи на користь корегування підходів Греції до відносин з Колишньою Югославською Республікою Македонія (КЮРМ), що сприятиме подальшій європеїзації зовнішньої політики країни;

- рекомендації щодо вдосконалення євроінтеграційної стратегії України, інституційного та правового забезпечення співпраці України з ЄС, стрижнем яких є систематичність та системність, використання компаративістського та прогностичного методів у процесі прийняття відповідних політичних та економічних рішень органами влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання окремих положень і висновків дослідження в процесі реалізації Україною курсу на євроінтеграцію, зокрема, апроксимації законодавства, конвергенції соціально-економічних показників, пристосування до нових поведінкових моделей та колективних практик прийняття важливих політичних рішень.

Положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані в навчальному процесі в вищих навчальних закладах України для викладання навчальних дисциплін для студентів спеціальності «Міжнародні відносини». Окремі положення та висновки дослідження були апробовані під час проведення занять з навчальних дисциплін «Європейська дипломатія» та «Європейська ідея як фактор європейської інтеграції».

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на: науковому семінарі з теорії, історії та історіографії міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; засіданнях кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; IV Звітній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 9 квітня 2009 р.; матеріали опубліковано); міжнародному

навчальному семінарі «Міграційні процеси в Західній Європі, Росії і Україні: стан і перспективи» (м. Одеса, 15–18 липня 2010 р.; матеріали опубліковано); 65-й науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 24 листопада 2011 р.; матеріали опубліковано); Другій міжнародній науково-практичній конференції «De lege praeterita, instanti, future» (м. Одеса, 22–23 листопада 2012 р.; матеріали опубліковано); щорічній звітній конференції професорсько-викладацького складу Міжнародного гуманітарного університету, присвяченій 10-річчю заснування Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 18 травня 2012 р.; матеріали опубліковано); Третій Інтернет-конференції «Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу» (м. Маріуполь, 29 березня 2013 р.; матеріали опубліковано); Третьому Чорноморському політологічному форумі (м. Одеса, 17–18 травня 2013 р.; матеріали опубліковано).

Публікації. Основні теоретичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації, що становлять зміст дисертації, викладені в двадцяти одній публікації, з них – дев'ять статей, п'ять з яких опубліковано у фахових виданнях з політичних наук.

Структурно дисертація складається зі списку скорочень, вступу, чотирьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел (252 найменування). Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 187 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *Вступі* обгрунтовано вибір і актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження, його хронологічні межі, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, подано апробацію результатів роботи.

У *першому розділі «Теоретико-методологічні засади, історіографія та джерельна база дослідження європеїзації внутрішньої та зовнішньої політики Греції»* узагальнено категоріально-понятійний апарат досліджень трансформаційних процесів у країнах-членах ЄС, охарактеризовано існуючі теоретико-методологічні підходи дослідження європейського інтеграційного процесу, проаналізовано джерельну базу та стан розробки проблеми.

У *підрозділі 1.1. «Теоретичні підходи та методологія дослідження»* розглянуто теоретичні підходи до вивчення процесу європейської інтеграції: федералізм (Ж. Монне, Е. Уїстріч), функціоналізм (Д. Мітрані), неофункціоналізм (Е. Хаас, А. Етціоні), міжурядовий підхід (Е. Моравчик) та його неоліберальну версію (Р. Гінсберг, П. Пірсон), теорію конструктивізму (Ф. Шиммелфенінг, Дж. Чекель). Відмінність між підходами полягає, перш

за все, у поглядах на чинники та наслідки міжнародної політичної інтеграції та її вплив на внутрішню і зовнішню політику окремих країн. Аналіз теорій інтеграції дозволяє одночасно встановити загальні закономірності, за якими розвивається європейський інтеграційний процес, та визначити особливості трансформаційних процесів в окремих країнах під впливом членства в ЄС.

Запропоновано теоретичні та практичні переваги розмежування понять «європейська інтеграція» та «європеїзація». Доведено, що останнє найбільш повно розкриває сутність і зміст трансформацій, які відбулися в Греції в процесі реалізації євроінтеграційних прагнень. Підкреслено, що у вітчизняній науковій думці поняттю «європеїзація» не приділено належної уваги, а серед західних учених продовжуються дискусії щодо його змісту. На підставі критичного осмислення різних підходів, позицій і прогнозів щодо європейської інтеграції запропоновано власне визначення поняття «європеїзація».

У *підрозділі 1.2. «Стан наукової розробки та джерела вивчення проблеми»* проаналізовано історіографічну та джерельну базу дисертаційної роботи.

Охарактеризовано історіографію дослідження, яку поділено на чотири групи. До першої належать праці радянських авторів: Л. А. Афанасьєва, В. Г. Барановського, Ю. А. Борко, М. С. Кішилова, М. М. Максимової, В. Д. Попова, Д. Г. Томашевського, К. А. Шеменкова, Ю. В. Шишкова, Ю. І. Юданова та ін., які мають виражену ідеологічну спрямованість, характерну для суспільствознавчих наук радянського часу, і в яких переважно негативно оцінюються наслідки членства Греції в ЄЕС.

До другої – праці українських авторів пострадянської доби, видані в умовах оптимізації в Україні досліджень у галузі європейської інтеграції: В. В. Копійки, М. В. Булика, Ю. О. Волошина, І. Я. Тодорова, Т. І. Шинкаренко, О. І. Шниркова та ін., у яких домінує позитивне ставлення до наслідків європейської інтеграції для окремих країн, зокрема Греції.

До третьої – праці сучасних російських учених: Л. В. Бойцової, Ю. А. Борко, Н. В. Лавренової, Ю. А. Матвєєвського, О. Є. Петруніної, А. Г. Рігова, П. І. Савицького, А. А. Улуняна, В. Г. Шмятенкова, в яких увага зосереджена на проблемах, з якими стикнулися європейські країни в процесі європейської інтеграції.

До четвертої, найбільш численної групи, належать праці сучасних західних учених. Запропонована їхня класифікація за трьома напрямками: теоретичні дослідження, в яких розроблено доктринальні питання міжнародного співробітництва держав (Т. Борцель, А. Етціоні, Дж. Капорасо, М. Каулса, Р. Ладреча, Д. Мітрані, Ж. Монне, Е. Моравчика, Й. Ольсена, К. Радаелі, Т. Рісса, Е. Уїстріча, Е. Хааса, Дж. Чекеля, Ф. Шиммелфенінга); теоретико-емпіричні дослідження, в яких проведено аналіз закономірностей та тенденцій у відносинах Греції з ЄЕС/ЄС та практики двосторонніх відносин

(Л. Гоутшела, Д. Дімітріакопулоса та А. Пассаса, П. Іоакімідіса, Ф. Камерона та Г. Авері, З. Констаса та С. Цаконаса, С. Царданідіса та С. Ставрідіса); історико-політичні дослідження, в яких аналізується еволюція окремих елементів грецької політичної системи (С. Арванітопулоса, Б. Вайта, Р. Вайтмана, Н. Вамвакаса, С. Верні, М. Віху, Л. Данфорта, Н. Заїкоса, А. Іраклідіса, У. Карлшнаїса, Р. Клогга, Е. Кофоса, Н. Крістева, К. Кувельйотіса, К. Лавдаса, І. Меннерс, А. Мосхонаса, Д. Петіффера, Х. Сюрсена, Н. Точчі, К. Фізерстона, Д. Флудаса, Н. Христоса, І. Цалікоглу, Л. Цукаліса).

Завдання дисертаційної роботи зумовили залучення широкого кола джерел, які належать до чотирьох основних груп.

Перша група – документи, пов'язані з діяльністю ЄЕС та ЄС, зокрема: установчі договори; договори про зміни установчих договорів; спільні заключні документи саммітів Ради ЄС; резолюції Європейського Парламенту та інші документи, які були прийняті європейськими інститутами.

До другої групи належать документи Європейської Комісії, видані під час переговорного процесу щодо вступу Греції до ЄЕС; акти, що регламентують приєднання Греції до ЄЕС; акти імплементації положень установчих договорів у національне законодавство Греції.

Третю групу становлять звернення депутатів Європейського Парламенту до Ради ЄС та Європейської Комісії; заяви урядовців та представників політичних партій Греції; мемуари грецьких політиків.

Четверта група – збірки статистичних даних про стан соціально-економічного розвитку Греції (звіти статистичного бюро Європейської Комісії, дані, опубліковані в «Євробарометрі»).

Другий розділ «Греція в пошуках європейської ідентичності» присвячений аналізу особливостей переговорного процесу щодо приєднання Греції до ЄЕС та трансформації суспільно-політичних настроїв у країні в контексті членства в ЄЕС/ЄС та поглиблення процесу європейської інтеграції.

У підрозділі 2.1. «Греція на шляху до ЄЕС: від Угоди про асоціацію до повноправного членства» досліджено основні етапи переговорного процесу щодо приєднання Греції до ЄЕС. Доведено, що приєднання Греції до ЄЕС збіглося в часі з кардинальними змінами всередині Співтовариства. Ідеологічна криза ЄЕС, пов'язана з пошуком власного місця на міжнародній арені в умовах загострення «холодної війни», сприяла формуванню нової стратегії розвитку ЄЕС у 1970-х роках. ЄЕС стало позиціонувати себе не тільки як об'єднання високорозвинених економік, але і як об'єднання країн, що розділяють спільні демократичні цінності. На тлі цього приєднання Греції, як «колиски демократії», до ЄЕС стало більш вмотивованим. Зміна природи інтеграційного об'єднання привела до нових поглядів на перспективу членства Греції в ЄЕС. Питання економічної доцільності та спроможності приєднання Греції до ЄЕС відійшли на другий план. Підтримка демократії стала обґрунтуванням для подальшого

розширення ЄЕС. Вступ Греції до ЄЕС сприяв у подальшому інтегруванню країн, де відбувалися демократичні перетворення на тлі відносно низьких соціально-економічних показників (Іспанії, Португалії, країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи).

У *підрозділі 2.2. «Суспільно-політичні процеси в Греції до та після приєднання до ЄЕС»* проаналізовано еволюцію позицій найбільш впливових суспільно-політичних сил у країні стосовно європейської інтеграції. Підкреслено, що дебати про участь Греції в ЄЕС/ЄС сприяли загостренню в середині політичної еліти дискусії про місце країни в системі міжнародних відносин доби «холодної війни». Підтримка або протест проти членства Греції в ЄЕС/ЄС базувалися на геополітичному та цивілізаційному протиставленнях: «ми та вони» («греки та європейці»); західно-християнська та східно-християнська цивілізації; Західна Європа та Балкани.

Вважаючи, що приєднання Греції до ЄЕС призведе до реалізації західноєвропейської моделі розвитку, ліві політичні сили (ПАСОК, КПГ), радикальні революційні організації (ЕЛА, організація «17 листопада»), Елладська православна церква чинили опір цьому сценарію. Головним аргументом противників приєднання Греції до ЄЕС та поглиблення у подальшому європейської інтеграції було знищення через це національної ідентичності. Зазначено, що дуалізм ідентичності зберігається в суспільній свідомості до сьогодні, що є значною перешкодою на шляху європеїзації Греції. Дискусія навколо питання приєднання Греції до ЄЕС сприяла демократичній консолідації суспільства. Основним політичним силам Греції вдалося прийти до спільного знаменника, усвідомити необхідність створення демократичних інститутів як альтернативи встановленню військової диктатури.

Аналіз еволюції настроїв пересічних греків виявив, що позитивне ставлення до участі країни в процесі європейської інтеграції залежить від обсягу фінансової допомоги Греції з боку ЄС і навпаки: зменшення допомоги під тиском погіршення світових економічних показників призводить до підвищення в громадській думці рівня критичного ставлення до членства в ЄС. Більшість населення розглядає ЄС не як систему координат, яка вимагає від своїх членів акомодатії до спільних практик та моделей поведінки, але лише як засіб отримання фінансових дотацій.

У *третьому розділі «Трансформація економічної та інституціонально-правової систем Греції в умовах європейської інтеграції»* досліджуються вплив членства Греції в ЄС на макроекономічні показники Греції, інституціональні аспекти інтеграційного процесу, новели грецького законодавства, зумовлені поглибленням інтеграції.

У *підрозділі 3.1. «Вплив європейської інтеграції на економіку Греції»* аналізується економічна динаміка в Греції до та після приєднання до ЄЕС. Зазначено, що поглиблення економічної інтеграції в рамках ЄЕС у 1980-х роках

та економічна політика грецького керівництва, спрямована на адаптацію країни до комунітарних вимог, справили подвійний вплив на економічну ситуацію в Греції. Формування Спільного Ринку та прийняття Греції в зону євро створили в цілому сприятливу економічну обстановку, стабілізували фінансову систему, підвищили інвестиційну привабливість грецької економіки. Окрім позитивного впливу на фінанси та економіку країни приєднання Греції до ЄВС мало також і політичне значення. Участь у найбільш просунутій стадії євроінтеграції об'єктивно підсилила позиції країни в середині ЄС та на міжнародній арені. Разом з тим грецька економіка стала більш вразливою від зовнішніх економічних чинників – кон'юнктури зовнішніх ринків, конкурентного тиску, кредитних рейтингів, торгівельних війн, фінансової допомоги з боку ЄС.

Доведено, що поступове економічне зростання і значне скорочення розриву соціально-економічних показників Греції та інших країн-членів ЄС наприкінці 1990-х років є переважно результатом реалізації Інтегрованих середземноморських програм, Рамкових планів розвитку та діяльності Фонду згуртування, а не внутрішніх реформ. Підкреслено, що лише політичний тиск з боку ЄС змусив грецьке керівництво розпочати фіскальну консолідацію та цінову стабілізацію, однак внутрішні економічні реформи не отримали в Греції структурного характеру.

Проаналізовано передумови економічної кризи, яка стала вперше відчутна 2009 року. Вказано на те, що вона обумовлена, з одного боку, економічними чинниками, а з іншого – політичними помилками керівництва Греції (зокрема, небажанням правлячих партій з огляду на можливі електоральні втрати розпочати непопулярні в суспільстві структурні економічні реформи), високим рівнем корупції тощо.

Набули подальшого розвитку прогностичні сценарії розвитку кризових явищ у Греції в національному та комунітарному вимірах. Зазначено, що неготовність грецької політичної еліти вжити жорстких заходів, спрямованих на реструктуризацію державного боргу, посилення фінансової дисципліни в країні, скорочення соціальних витрат загрожує участі Греції в ЄВС. Вихід Греції із зони євро позначиться не тільки на міжнародному статусі та іміджі країни, але може призвести до дезінтеграції та розпаду всієї Єврозони. Аргументується, що країни-члени ЄС подальше будуть вживати політичні та економічні зусилля по збереженню Греції у складі Єврозони.

У підрозділі 3.2. «Інституціональне та правове забезпечення участі Греції в процесі європейської інтеграції» розкрито особливості адаптації органів державної влади Греції і національної правової системи до загальноєвропейських стандартів, взаємодії права ЄС і національного правопорядку Греції, впливу європейського права на розвиток грецького законодавства.

Доведено, що процес приєднання Греції до ЄС загострив інституціональні проблеми. З метою їх подолання були створенні спеціальні органи, відповідальні за взаємодію з ЄС, проведено підвищення кваліфікації державних службовців, організовано заходи спрямовані на підвищення інформованості широких верств населення з питань природи, принципів та механізму європейської інтеграції, формування європейської правосвідомості.

Зазначено, що в Греції, яка формально підтримує формування єдиного європейського правового простору, дедалі ще зберігаються проблеми, пов'язані з реалізацією принципів верховенства та прямої дії комунітарного права. Найбільш гострі дебати відбуваються навколо питання верховенства комунітарних норм над Конституцією Греції. Непослідовність політичної еліти країни в цьому питанні сприяє збереженню напруженості у відносинах з європейськими інститутами. Зазначено, що до сфер правової регламентації, в яких залишаються значні розбіжності між комунітарним правом та Конституцією Греції, належать державні закупівлі та вища освіта. Також «болючою точкою» в сучасних відносинах Греції з ЄС залишається юридичний статус гори Афон.

Виявлена невідповідність між практикою реалізації та змістом законодавства Греції у сфері захисту прав людини. Найчастіше це простежується стосовно меншин, зокрема мігрантів. Греція гармонізувала міграційне законодавство зі стандартами ЄС та активно співпрацює з Європейським агентством з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС у боротьбі з нелегальною міграцією, однак країна досі отримує від інститутів ЄС звинувачування в порушенні прав мігрантів. На підставі аналізу резонансних справ, пов'язаних з порушенням прав мігрантів, що розглядалися в грецьких судах або в Європейському Суді з прав людини, зроблено висновок про необхідність удосконалення правозастосовної практики у сфері міграційного менеджменту.

У *четвертому розділі «Еволюція зовнішньої політики Греції в контексті європейської інтеграції»* проаналізовано пріоритетні напрями зовнішньополітичної діяльності Греції крізь призму взаємозв'язку та взаємозалежності, характерних для сучасних відносин між європейськими країнами, з акцентом на роль Греції в оптимізації процесу розширення ЄС, грецькі ініціативи у сфері міжнародної безпеки, розширення участі в миротворчих операціях, налагодження зв'язків з країнами-антагоністами.

У *підрозділі 4.1. «Регіональні пріоритети зовнішньої політики Греції в умовах європейської інтеграції»* встановлено, що європеїзація зовнішньої політики Греції фактично розпочалася через півтора десятиліття членства країни в ЄС. Низька динаміка європеїзації зовнішньої політики в перші роки членства була обумовлена об'єктивними та суб'єктивними факторами. З одного боку, периферійним географічним положенням та ізоляваністю Греції від інших

країн-членів ЄС, наявністю заморожених конфліктів із сусідніми державами. з іншого – стриманістю лідера ПАСОК Андреаса Папандреу (прем'єр-міністр Греції, 1981–1989 рр. та 1993–1996 рр.) щодо координації зовнішньої політики з іншими країнами. Прихід до влади у другій половині 1990-х років Константіноса Сімітіса (прем'єр-міністр Греції, 1996–2004 рр.) надав імпульс для формування нових зовнішньополітичних пріоритетів, пристосування до загальноєвропейської практики проведення попередніх консультацій з іншими країнами-членами ЄС. Кардинальних змін зазнали підходи до побудови відносин Греції із сусідніми країнами, зокрема Туреччиною та КЮРМ.

У процесі європеїзації зовнішньої політики Греції вирішальним став саміт ЄС в м. Гельсінкі в грудні 1999 року. Грецьке керівництво відмовилося від традиційної конфліктогенної позиції у відносинах з Туреччиною на користь політичної лінії, зорієнтованої на підтримку діалогу та зближення зі своїм історичним антагоністом. Греція не тільки зняла заперечення щодо отримання Туреччиною статусу країни-кандидата, але запропонувала якнайшвидше залучити останню до процесу європейської інтеграції.

На підставі збереження певної напруженості між КЮРМ та Грецією, погроз останньої використати право вето щодо євроатлантичних та євроінтеграційних прагнень свого північного сусіда зроблено висновок, що європеїзація зовнішньої політики Греції не має послідовного характеру, і це у свою чергу перешкоджає формуванню єдиної позиції ЄС відносно країн Балканського півострова.

У підрозділі 4.2. *«Головування Греції в Раді ЄС як показник трансформації зовнішньої політики держави»* проаналізовано еволюцію зовнішньополітичних пріоритетів та ініціатив країни під час головування Греції в Раді ЄЕС/ЄС у 1983, 1986, 1994, 2003 роках. Доведено, що в період перших трьох головувань Греції грецьке керівництво займало суперечливу і непослідовну позицію з багатьох зовнішньополітичних питань, які вимагали єдиного підходу від усіх країн-членів ЄЕС/ЄС. Стратегія, яку вибрала Греція, полягала в блокуванні прийняття рішень, що не збігалися з її національними інтересами. На цьому етапі Греція прагнула використати членство в ЄЕС/ЄС для лобювання власних інтересів, зокрема просування антитурецьких настроїв, залучення Кіпру до процесу європейської інтеграції, зменшення політичної залежності від США.

Зазначено, що поглиблення європейської інтеграції вимусило грецьке керівництво адаптуватися до загальноєвропейських зовнішньополітичних практик, узгодити власні зовнішньополітичні позиції з іншими країнами-членами ЄС. Реальним підтвердженням трансформації грецької зовнішньої політики є головування Греції в Раді ЄС 2003 року, яке збіглося в часі з початком іракської кризи та дискусією всередині ЄС щодо шляхів її подолання. У складних геополітичних умовах Греція запропонувала низку зовнішньополітичних

ініціатив, заснованих на пошуку розумного компромісу і формуванні єдиної зовнішньополітичної лінії ЄС.

Зроблено акцент на тому, що Греція входить до групи країн-членів ЄС, які в той переломний момент найбільш активно підтримали наддержавну інтеграцію в ЄС та більш гнучку інтерпретацію суверенітету держав-націй. Греція віддала перевагу активній участі в євроінтеграційному процесі (і навіть його стимулюванню), для того щоб у майбутньому не втратити конкурентних переваг у світовій політиці.

ВИСНОВКИ

1. Понятійно-категоріальний апарат теорії сучасних міжнародних відносин містить два тісно пов'язаних, але не тотожних поняття – «європейська інтеграція» та «європеїзація». Під час дослідження було систематизовано погляди науковців щодо концепту «європеїзація», запропоновано власне визначення даного поняття, під яким пропонується розуміти процес трансформації власних та оволодіння колективними європейськими політичними та управлінськими практиками, пріоритетами, настановами, нормами, стандартами та цінностями як країнами-членами, так і країнами-кандидатами на вступ до ЄС у процесі європейської інтеграції.

2. До головних чинників, які зумовили унікальну траєкторію трансформації Греції під тиском членства в ЄС, належать православна ідентичність та майже чотирьохсотлітній період туркократії. Через них країна не взяла участі в таких знакових історичних процесах, як Ренесанс та Реформація, що відбулися в Західній та Центральній Європі та відіграли вирішальну роль для формування європейської цивілізації. Існуючий у грецькому суспільстві напіворієнталізм сприяв формуванню моделі культурного дуалізму, що відбивається в перманентному стиранні між традицією та модернізацією.

3. Середина 1970-х років стала для грецької громадськості часом осмислення власного історичного шляху, початком критичного аналізу взаємин із Заходом і вирішенням складної дилеми, що актуалізувалася з часів Громадянської війни: до яких цивілізаційних витоків належить країна. Дискусії серед основних політичних партій, представників церкви та громадськості вказують на відсутність широкого консенсусу під час переговорної стадії та в перші роки членства в ЄЕС. Однак вже через декілька років позитивні результати участі країни в процесі європейської інтеграції змусили більшість суспільно-політичних сил переконатися в правильності зробленого вибору, сприяли остаточному виходу Греції з кризи національної ідентичності з усвідомленням себе як дійсно європейської країни.

4. Найбільшими досягненнями процесу європеїзації Греції є політична стабільність та перемога демократичної моделі розвитку. Разом з тим процес

демократизації не торкнувся всіх сфер політичного життя країни. Характерними рисами політичної культури Греції дедалі ще залишаються клієнтелізм та формалізм, які перешкоджають глибинним трансформаційним процесам у грецькому суспільстві.

5. Незважаючи на досягнутий певний прогрес у здійсненні макроекономічної стабілізації в Греції, у цілому ж економічне становище країни протягом усієї історії членства в ЄС залишалося далеким від відповідних європейських стандартів.

У процесі дослідження було проаналізовано передумови та наслідки економічної кризи в Греції. Зроблено висновок про необхідність посилення вимог до країн, які прагнуть інтегруватися до ЄС. Нездатність країни-неофіта дотримуватися взятих на себе зобов'язань ставить під сумнів її подальше перебування у складі ЄС і водночас становить загрозу для функціонування самого Союзу.

6. Апроксимація грецького законодавства з *acquis communautaire* ще продовжується. За період членства Греції в ЄЕС/ЄС вдалося досягти визнання верховенства комунітарного права над законами. Однак питання верховенства правових актів ЄС над Конституцією Греції залишається спірним, що сприяє збереженню напруженості у відносинах між політичною елітою країни та інститутами ЄС. Фактичне невизнання грецькими вищими судовими органами принципу верховенства комунітарного права над Конституцією країни призводить до появи нових резонансних судових справ за участю Греції як відповідача, які розглядаються в Суді ЄС, що негативно позначається на міжнародному іміджі країни.

7. Європеїзація зовнішньої політики Греції фактично розпочалася із середини 1990-х років. Переосмислення зовнішньополітичних настанов відбулося в результаті усвідомлення політичною елітою країни необхідності вироблення лінії поведінки на міжнародній арені, узгодженої з іншими країнами-членами ЄС. Перегляд грецької стратегії щодо Туреччини і головування Греції в Раді ЄС 2003 року ознаменували перемогу прагматичного й зваженого підходу до формування та реалізації зовнішньополітичного курсу країни над раніше характерною імпульсивною і догматичною манерою прийняття важливих політичних рішень.

Незважаючи на позитивні тенденції у відносинах з сусідніми країнами, зберігаються значні суперечності між Грецією та КЮРМ, що сприяє збереженню напруженості на європейському континенті та викликає гостру критику з боку європейських партнерів Греції. Використання грецьким керівництвом права вето щодо перспективи членства КЮРМ в ЄС в угоду своїм національним інтересам на шкоду колективним пріоритетам свідчить про те, що процес європеїзації зовнішньої політики Греції ще не закінчено, а грецьке керівництво

остаточно не позбулося зовнішньополітичного егоцентризму, притаманного для початкового етапу членства Греції в ЄС.

8. Досвід європейської інтеграції та європеїзації Греції є корисним для України, яка в Законі «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» визначила європейський вектор розвитку. Сучасний стан відносин між ЄС та Україною не відповідає повною мірою прагненням останньої, однак опанування євроінтеграційним досвідом окремих країн-членів ЄС сприяє глибинному розумінню українською політичною елітою та громадськістю трансформацій, що повинні відбутися в Україні в умовах європейської інтеграції.

Головна умова поглиблення відносин України з ЄС – перехід від декларування європейського вибору до конкретних дій. Ці дії мають бути спрямовані, по-перше, на конвергенцію соціально-економічних показників України та країн-членів ЄС. Політична еліта повинна усвідомити необхідність проведення непопулярних структурних реформ, відмовитися від економічного популізму, незважаючи на репутаційні ризики.

По-друге, важливу роль у реалізації європейських прагнень України повинна відігравати апроксимація національного законодавства з комунітарним правом. Досвід Греції свідчить, що апроксимація не є суто механічним процесом, вона потребує формування європейської правосвідомості.

По-третє, зовнішня політика України повинна бути спрямована на реалізацію європейського вектора геостратегії держави та одночасно побудову рівних та взаємовигідних відносин із сусідами. Лише такий підхід забезпечить стабілізацію процесів реформування, зміцнення позиції країни на міжнародній арені та гарантії національної безпеки, наближення до Єдиної Європи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дворніченко Д.Ю. Вплив членства Греції в Раді Європи на її суспільно-політичне життя / Д.Ю. Дворніченко // Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць / гол. ред. С.В. Ківалов ; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», Південноукраїнський центр тендерних проблем. 2011. – Вип. 43. – С. 130-135.

2. Дворніченко Д.Ю. Экономика Греции: преэксistence и трансформация в условиях европейской интеграции 1981-2011 гг. / Д.Ю. Дворніченко // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих вчених. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2011. – № 20 (145). – С. 188-196.

3. Дворніченко Д.Ю. Эволюция законодательства Греции по борьбе с нелегальной миграцией в контексте европейской интеграции /

Д.Ю. Дворниченко // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки, 2010. – Т. 15. – Вип. 14. – С. 184-189.

4. Дворниченко Д.Ю. Греко-македонские отношения до и после подписания Временного соглашения: позиция Греции / Д.Ю. Дворниченко // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки, 2010. – Т. 15. – Вип. 7. – С. 160-164.

5. Дворніченко Д.Ю. Участь Греції в забезпеченні стабільності та безпеки в світі / Д.Ю. Дворніченко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / гол. ред. С.В. Ківалов, відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 35. – С. 104-108.

6. Дворниченко Д.Ю. Эволюция отношений Греции и Турции в условиях европейской интеграции / Д.Ю. Дворниченко // Актуальные проблемы международных отношений. Ученые записки Бакинского Славянского Университета. – 2013. – № 1. – С. 10-14.

7. Дворниченко Д.Ю. Греция на пути в ЕЭС: от соглашения об ассоциации до полноправного членства / Д.Ю. Дворниченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. праць. – Одеса : Фенікс, 2012. – Вип. 3. – С. 177-179.

8. Дворниченко Д.Ю. Коммунитарное право и национальное законодательство Греции: поиск наиболее эффективной модели соотношения / Д.Ю. Дворниченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія: Юриспруденція. – Одеса : Фенікс, 2011. – Вип. 2. – С. 192-195.

9. Дворниченко Д.Ю. Последствия участия Греции в процессе европейской интеграции / Д.Ю. Дворниченко // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей з питань європейської інтеграції та права / [за ред. Д. В. Ягунова]. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 3. – С. 191-196.

10. Дворніченко Д.Ю. Безпековий вимір зовнішньої політики Греції / Д.Ю. Дворніченко // Третій Чорноморський політологічний форум, м. Одеса, 17-18 травня 2013 р. – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 22-24.

11. Дворніченко Д.Ю. Турецькій вимір сучасної зовнішньої політики Греції / Д.Ю. Дворніченко // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : матер. щоріч. звіт. конф. проф.-викл. складу Міжнар.гуманітар. ун-ту, м. Одеса, 17 травня 2013 р. – Одеса : Фенікс, 2013. – Вип. 18. – С. 29-32.

12. Дворніченко Д.Ю. Православна ідентичність Греції: каталізатор або інгібітор європеїзації країни / Д.Ю. Дворніченко // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу : збірн. матер. Третьої Інтернет-конференції, 29 березня 2013 р. / [за ред. К.В. Балабанова]. – Маріуполь : МДУ, 2013. – С. 213-215.

13. Дворніченко Д.Ю. Витоки кризових явищ в економіці Греції / Д.Ю. Дворніченко // Матер. наук. читань з сучасних проблем міжнар. права, порівняльного правознавства і права Європейського Союзу, м. Одеса, 7 лютого 2013 р. / [за ред. С.Б. Мельник]. – Одеса : Юридична література, 2013. – С. 43-46.

14. Дворніченко Д.Ю. Становлення аналітичного концепту «європеїзація» / Д.Ю. Дворніченко // Міжнародне право. De lege praeterita, instanti, future : матер. другої міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. і молодих вчених, м. Одеса, 22-23 листопада 2012. – Одеса : Юридична література. – С. 13-15.

15. Дворніченко Д.Ю. Європеїзація зовнішньої політики Греції / Д.Ю. Дворніченко // Наукові записки міжнародного гуманітарного університету : матер. щоріч. звітної конф. проф.-викл. складу Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса, 18 травня 2012 р. – Одеса : Міжнар. гуманітар. ун-т, 2012. – Вип. 16. – С. 33-36.

16. Дворніченко Д.Ю. Організація четвертого президентства Греції в Європейському Союзі / Д.Ю. Дворніченко // Сучасні проблеми соціогуманітарних та фундаментальних наук : матер. наук. конф. проф.-викл. складу, магістрантів та аспірантів, м. Одеса, 19 травня 2011 р. ; Міжнародний гуманітарний університет. – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 96-97.

17. Дворніченко Д.Ю. Зовнішня політика Греції на Балканах / Д.Ю. Дворніченко // Правовий розвиток України у сучасному світі : тези наук. робіт учасників V наук.-практ. конф. проф.-викл. складу, 13-14 травня 2010 р., м. Одеса. – Одеса : Фенікс. – С. 211-213.

18. Дворніченко Д.Ю. Організація державної служби в Грецькій Республіці / Д.Ю. Дворніченко // Політико-правове забезпечення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування : зб. доп. щоріч. Всеукр. громадських слухань, м. Одеса, 24-25 вересня 2009 р. / [за ред. Т.В. Мотренко та ін.]. – Одеса : Юридична література, 2009. – С. 139-142.

19. Дворніченко Д.Ю. Влияние европейских стандартов прав человека на внутреннее законодательство Греции / Д.Ю. Дворніченко // Європейський суд з прав людини: діяльність та здобутки : матер. міжнар. конф. студ.-правників та молодих юристів, м. Одеса, 16-17 квітня 2009 р. – Одеса : Фенікс, 2009. – С. 16-21.

20. Дворніченко Д.Ю. Особенности организации местного управления в Греции / Д.Ю. Дворніченко // Матер. IV звітної наук.-практ. конф. проф.-викл. складу, м. Одеса, 9 квітня 2009 р. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2009. – С. 85-88.

21. Дворніченко Д.Ю. Пути адаптации миграционного менеджмента в Украине к стандартам ЕС / Д.Ю. Дворніченко // Законність і правопорядок у

сучасній Україні : матер. конф., м. Одеса, 19-20 грудня 2008 р. – Одеса: Фенікс, 2008. – С. 128-132.

АНОТАЦІЯ

Дворниченко Д. Ю. Європеїзація внутрішньої та зовнішньої політики Греції в контексті європейського інтеграційного процесу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Національний університет «Одеська юридична академія» – Одеса, 2013.

Дисертаційна робота присвячена аналізу особливостей процесу європеїзації внутрішньої та зовнішньої політики Греції в контексті європейської інтеграції. Проаналізовано категоріально-понятійний апарат трансформаційних процесів в умовах європейської інтеграції, сформульовано власні дефініції з урахуванням особливостей предмета дослідження.

Досліджено вплив європейської інтеграції на економічну та інституціонально-правову системи Греції, визначено найбільш проблемні питання, які зберігаються між Грецією та ЄС.

Проаналізовано еволюцію зовнішньополітичних пріоритетів Греції, досліджено підходи грецького керівництва щодо формулювання єдиної зовнішньополітичної лінії ЄС та реалізації спільної зовнішньої політики. Окреслено можливості для України у використанні євроінтеграційного досвіду Греції.

Ключові слова: європейська інтеграція, європеїзація, Європейський Союз, внутрішня політика, зовнішня політика.

АННОТАЦИЯ

Дворниченко Д. Ю. Европеизация внутренней и внешней политики Греции в контексте европейского интеграционного процесса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». – Одесса, 2013.

Диссертационная работа посвящена анализу особенностей процесса европеизации внутренней и внешней политики Греции в контексте европейской интеграции. Проанализирован категориально-понятийный аппарат трансформационных процессов в условиях европейской интеграции, сформулированы собственные дефиниции с учетом особенностей предмета исследования.

Исследовано влияние европейской интеграции на экономическую и институционально-правовую системы Греции, определены наиболее проблемные вопросы, которые сохраняются в отношениях между Грецией и ЕС.

Проанализирована эволюция внешнеполитических приоритетов Греции, исследованы подходы греческого руководства по формулированию единой внешнеполитической линии ЕС и реализации общей внешней политики. Определены возможности для Украины в использовании евроинтеграционного опыта Греции.

Ключевые слова: европейская интеграция, европеизация, Европейский Союз, внутренняя политика, внешняя политика.

SUMMARY

Dvornichenko D. Europeanization of Greece's domestic and foreign policy in the context of the European integration process. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in political sciences, 23.00.04 – Political Problems of International Systems and Global Development. –National University "Odessa Law Academy». – Odessa, 2013.

The thesis is concerned with the analysis of the Europeanization process of Greek domestic and foreign policy in the context of European integration. The analysis of categories and concepts of transformation processes in the context of European integration is conducted and author's own definitions are presented.

The influence of European integration on economic and institutional and legal system of Greece is examined, the most problematic issues that remain between Greece and the EU are identified.

The author analyses the evolution of Greek foreign policy priorities and focuses on the approaches of formulating a common EU foreign policy line. The opportunities for Ukraine to use Greece's integration experience are also presented.

Key words: European integration, Europeanization, European Union, domestic policy, foreign policy.